

2021

COOP MONITOR 2021

Exploring the Belgian
Cooperative Economy
(2011-2020)

KU LEUVEN

samen investeren
in welvaart
en welzijn

INHOUD

Voorwoord	3
1. Inleiding	
Grote verschuivingen door wetwijzigingen en nieuwe coöperaties uit onverwachte hoek	5
2. Globaal overzicht	
2.1 Wat zijn coöperaties en waarom zijn ze interessant?	7
2.2 Hoe een coöperatie (h)erkennen in België? Nieuw Wetboek Vennootschappen en Verenigingen en de transitiefase	9
2.3 Sterke vermindering van het aantal coöperatieve vennootschappen: op weg naar een betere afstemming tussen coöperatief ondernemingsmodel en rechtsvorm	13
2.4 Economisch gewicht van coöperatieve vennootschappen: coöperaties blijven 3% van het BBP van België bijdragen	17
2.5 Tertiaire sector blijft op kop, maar daalt door nieuwe vennootschapswetgeving	21
3. Evolutie in rechtsvorm sinds nieuwe wetgeving mei 2019	23
4. Erkende CV's	
4.1 Aantal NRC-erkende coöperaties stijgt met 28,6% in 10 jaar	28
4.2 NRC-erkende coöperaties dragen relatief meer aan de economie bij dan andere coöperaties	30
5. Besluit	
De coöperatieve sector blijft een significante rol spelen	34
Referenties	36

VOORWOORD

Beste geïnteresseerde in coöperatief ondernemen,

Graag presenteren we u deze nieuwe, geactualiseerde Belgian Cooperative Monitor 2021. Een derde versie, waarin voor het eerst de impact van het nieuwe Wetboek Vennootschappen en Verenigingen duidelijk wordt, en waardoor we een steeds correcter cijferbeeld krijgen over coöperatieve ondernemingen in ons land.

We lezen dat coöperaties slechts **1%** uitmaken van alle actieve Belgische ondernemingen. Hun bijdrage aan de Belgische economie, in termen van omzet, bijdrage aan het BBP etc. is echter een veelvoud. Samen tellen ze om en bij de 1,5 tot 2 miljoen Belgische vennoten/coöperanten (= aandeelhouders).

Deze vaststellingen typeren coöperaties: er zijn niet superveel coöperaties en ze zijn vaak onzichtbaar. Maar ze betekenen voor veel mensen een wezenlijk verschil in hun leven, of het nu gaat om een burgerinitiatief, om ondernemers die de handen in elkaar slaan, of medewerkers die bewust op een andere manier willen werken.

Cera gelooft dan ook sterk in de maatschappelijke meerwaarde van elk type coöperatie, in elke sector. We zijn ervan overtuigd dat het coöperatieve model een krachtig en flexibel antwoord biedt op actuele economische en maatschappelijke uitdagingen. Uiteraard zonder blind te zijn voor de uitdagingen en risico's van dit specifieke, unieke en diverse ondernemingsmodel.

Daarom wil Cera een voortrekkersrol opnemen om **coöperatief ondernemen** sterk op de kaart te zetten. Cijfers en evoluties zijn daarin heel belangrijk. We zijn dan ook heel blij dat we samen met Kenniscentrum Coöperatief Ondernemen (KCO), waarvan we een trotse (stichtende) partner zijn, u deze Belgian Cooperative Monitor kunnen presenteren.

CERA

Met 400.000 enthousiaste vennoten zijn we de strafste en warmste coöperatie van het land. Samen geraken we verder, beleven we meer en investeren we beter: in initiatieven die (het) goed doen en mensen verbinden, in projecten die opbrengen voor ons allemaal. Samen hebben we 't goed voor elkaar.

Cera gelooft in de kracht van samenwerking. Samen met onze bijna 400.000 vennoten en honderden partnerorganisaties zetten we de kracht van ons grote ledenaantal en engagement in om een samenleving te creëren met oog voor welvaart én welzijn, nu en later. Onze maatschappelijke dienstverlening inspireert, motiveert en activeert vennoten, partners en de brede bevolking richting een duurzame, solidaire en sterke samenleving, waarvan uiteindelijk iedereen de vruchten zal plukken. Samen realiseren we waar we alleen te klein voor zijn.

Daarom zetten we mensen en organisaties in beweging om het hoofd te bieden aan maatschappelijke uitdagingen en de schouwers te zetten onder drie ambities:

1

Een solidaire, respectvolle samenleving zonder drempels

2

Warme en zorgzame buurten voor iedereen

3

Sterke en breed gedragen coöperaties

Voor deze derde ambitie creëren we een breed draagvlak en begeleiden, coachen en ondersteunen we potentiële, startende én gevestigde coöperaties. Zo helpen we hen op weg om solide spelers te worden in een sterke, lokaal verankerde economie.

Meer info op <https://www.cera.coop/nl/cooperaties>

1 INLEIDING

Grote verschuivingen door wetswijzigingen en nieuwe coöperaties uit onverwachte hoek

Coöperatieve ondernemingen bezetten een belangrijke, maar soms onderbelichte plaats in het Belgische economische weefsel. De wereldwijde COVID-19-pandemie liet toe om de waarde van coöperaties te schatten in een crisissituatie met uitdagingen zoals de gebrekkige aanvoer van grondstoffen en basisgoederen, groeiende sociale en economische ongelijkheid en het gebrek aan informatie en transparantie over producten en diensten. Hoewel coöperaties slechts 1% van alle actieve ondernemingen uitmaken en 3% van het Belgische BBP, waardoor hun relatief kleine aanwezigheid niet snel noopt tot reflectie over haar meerwaarde, wijzen verscheidene studies op haar veerkrachtigheid ten tijde van economische crisissen en schokken, zoals de COVID-19-crisis illustreert (Billiet et al., 2021; Dave, 2021). Deze crisis heeft ook de nood aangetoond om andere economische modellen te hanteren voor een meer veerkrachtige samenleving. Het coöperatieve model kan een voortrekkersrol in dat verhaal spelen.

Het is daarom van belang om deze bijzondere ondernemingsvorm te analyseren op groepsniveau: hoeveel zijn er, wat doen ze, wat leren hun financiële cijfers ons en hoe evolueren ze? Antwoorden op deze vragen stellen ons in staat trends te belichten, verschuivingen vast te stellen en verklaringen te formuleren over haar aanwezigheid in het sociaal-economische landschap.

Deze publicatie bundelt de belangrijkste statistische gegevens die beschikbaar zijn over coöperaties in België. De gegevens beslaan de periode 2011-2020¹ en zijn afkomstig van de Bel-First databank van het Bureau van Dijk (verzameld op 22 februari 2021). Bel-First bevat informatie over de Belgische bedrijven met verplichting tot neerlegging van de jaarrekening bij de Nationale Bank van België, alsook over andere economische entiteiten zoals zelfstandigen of verenigingen zonder winstoogmerk.

¹ Financiële gegevens voor de periode 2011-2019

Om de evoluties binnen de coöperatieve sector te begrijpen, dienen we rekening te houden met een belangrijke wijziging in de wetgeving voor vennootschappen. Het nieuwe Wetboek van Vennootschappen en Verenigingen (WVV) van 23 maart 2019 (in werking getreden op 1 mei 2019) vermindert het aantal vennootschapsvormen en schept meer duidelijkheid over de coöperatieve vennootschap door die laatste een statuut te verlenen waarbij de dubbele hoedanigheid en de link met de internationale definitie van een coöperatie worden opgenomen (Gollier et al., 2020; Hollebecq & Jacobs, 2019).

Hoewel nog heel wat onduidelijkheid heerst over de juiste interpretatie van de juridische definities van de coöperatie, heeft het nieuwe WVV een zichtbare impact op onze analyse van het coöperatieve weefsel: door een scherpere aflijning verschuiven heel wat ondernemingen naar een niet-coöperatieve vorm gezien de mogelijkheid tot een flexibele invulling van de nieuwe Besloten Vennootschap.

Gemakshalve noemen we deze ondernemingen in wat volgt 'ex-coöperatieve vennootschappen'. Niettemin blijft het aantal coöperaties die kozen voor behoud van de coöperatieve vennootschap (en dus de opneming van het juridisch equivalent van de internationale definitie van de coöperatie) aanzienlijk en komt er een generatie nieuwe coöperaties uit onverwachte hoek.

Deze publicatie wordt gestructureerd als volgt: Eerst bieden we een algemeen overzicht van coöperaties in België. Daarna analyseren we de gevolgen op de huidige cijfers van het nieuwe WVV en projecteren we voorzichtig een aantal verdere evoluties. Tot slot focussen we op de coöperaties die erkend zijn voor de Nationale Raad voor de Coöperatie (NRC).

2 GLOBAAL OVERZICHT

2.1

Wat zijn coöperaties en waarom zijn ze interessant?

Coöperaties ontstonden zo'n tweehonderd jaar geleden en ontsproten uit het verlangen om zelf te voorzien in noden wanneer de markt daarin faalt en de overheid tekortschiet. De coöperatie is een missiegedreven structuur, waarbij de eigenaars - die ook leden worden genoemd - nog andere relaties hebben ten aanzien van hun coöperatie, als klant, leverancier of werk(nem)er. Dat maakt een bijzondere ondernemingsvorm waarbij de leden op verschillende manieren in relatie staan tot de coöperatie.

Ze zijn ten eerste mede-eigenaar van de organisatie wat, net zoals aandeelhouders, recht verwerft op de residuele winsten.

Ten tweede nemen ze los van een eventueel dividend, ook goederen of diensten aan van de coöperatie en treden ze daarmee in een directe of indirecte gebruikersrelatie. Gezien leden van een coöperatie net omwille van deze gebruikersrelatie zijn toegetreden tot de coöperatie, is de economische waarde die uit deze gebruikersrelatie geput wordt vele malen belangrijker dan het dividend. Deze gebruikersrelatie geeft leden ook de veelbesproken 'dubbele hoedanigheid' waarbij leden meerdere rollen vervullen op hetzelfde moment: die van aandeelhouder gecombineerd met klant, leverancier of werk(nem)er.

Tot slot staan ze ook in voor het beheer van de coöperatie, waarbij op democratische wijze de organisatie wordt bestuurd door de leden.

Internationale Coöperatieve Alliantie (ICA)

Sterk geworteld in een brede beweging opereren coöperaties op basis van de internationaal onderstreepte definitie van een coöperatie:

Een autonome organisatie van personen die zich vrijwillig verenigen om hun gemeenschappelijke economische, sociale en culturele behoeften en ambities te behartigen door middel van een onderneming waarvan ze samen eigenaar zijn en die ze democratisch controleren.

(Internationale Coöperatieve Alliantie).

Met onder meer de principes die de coöperatie van Rochdale bezielde als inspiratie, bepaalt de Internationale Coöperatieve Alliantie (ICA) zeven basisprincipes die elke coöperatie idealiter gebruikt als kompas:

1. **Vrijwillig en open lidmaatschap**
2. **Democratische controle door de leden**
3. **Economische participatie door de leden**
4. **Autonomie en onafhankelijkheid**
5. **Onderwijs, vorming en informatieverstrekking**
6. **Samenwerking tussen coöperaties**
7. **Aandacht voor de gemeenschap**

De ICA onderstreept ook dat coöperaties gebaseerd zijn op een aantal gemeenschappelijke waarden zoals wederzijdse hulp, verantwoordelijkheid, democratie, gelijkheid, rechtvaardigheid en solidariteit.

Volgend op de dubbele hoedanigheid kunnen coöperaties bestaan in vele smaken en kleuren. Doorgaans kunnen we ze opdelen in werkerscoöperaties waarbij de werk(nem)ers tegelijk aandeelhouder zijn, ondernemingencoöperaties waarbij ondernemingen zowel aandeelhouder als leverancier of klant zijn, en consumentencoöperaties waarbij coöperanten/vennoten zowel aandeelhouder als klant zijn. In sommige gevallen brengt een coöperatie verschillende types van belanghebbers samen. We spreken dan van multistakeholdercoöperaties, die op het belang van de diverse vennoten /coöperanten, maar ook dikwijls eerder naar het algemeen belang gericht zijn (Hollebecq, H. & Jacobs, L, (2019).

De lange geschiedenis van het coöperatieve model en haar verspreiding over de hele wereld getuigen van haar relevantie vandaag. Doorheen de tijd tonen coöperaties een grotere aandacht voor de mens en de natuur, zijn doorgaans gefocust op een waardecreatie op lange termijn en bezitten een enorme veerkracht. Het stijgende aantal economische crisissen in de laatste decennia verlegt de aandacht van kapitaalgedreven economische structuren naar sociaal en duurzaam verantwoorde economische modellen. Hierbij is het coöperatieve model een verrassende bondgenoot: het legt de economie terug in handen van de gebruikers zodat deze in eerste plaats ten dienste staat van doelmaximalisatie in plaats van winstmaximalisatie.

2.2

Hoe een coöperatie (h)erkennen in België? Nieuw Wetboek Vennootschappen en Verenigingen en de transitiefase

De internationale dimensie van het coöperatieve model en de nationale inplantingen van een geschikte rechtsvorm zorgen dikwijls voor een juridische grijze zone waarin het moeilijk te navigeren is voor de deelnemers aan de coöperatieve economie (Fici, 2013). Zo was het in België tot voor kort mogelijk een coöperatieve vennootschap op te richten zonder daarbij ook de internationaal vastgelegde ICA-principes te volgen (zie figuur 1). Andere landen, zoals Portugal en Noorwegen, kennen sinds enige tijd een goed gedefinieerd en wettelijk statuut waarbij de internationaal vastgelegde ICA-principes verankerd zijn in de nationale wetgeving (Cracogna et al., 2013).

Om dit gebrek aan formele erkenning van de ICA-principes in de algemene wetgeving op te vangen, werd in 1955 een Nationale Raad voor de Coöperatie (NRC) opgericht binnen de FOD Economie. De NRC is belast met de promotie van de coöperatieve waarden en principes, en doet onder meer aanbevelingen over de wetgeving in verband met de coöperaties of door een NRC-erkenning te verlenen aan vennootschappen die dit aanvragen en aan bepaalde criteria, gelinkt aan de ICA-definitie van een coöperatie en de gekoppelde waarden en principes, voldoen.

In België is de wetgeving rond vennootschappen recent vernieuwd en zo kreeg ook de coöperatieve vennootschap een nieuw jasje. Op 1 mei 2019 ging het nieuwe Wetboek van Vennootschappen en Verenigingen van kracht. Dat luidde meteen het einde in van coöperatieve vennootschappen die in werkelijkheid het coöperatieve karakter zoals beoogd door de internationale principes niet nastreven. De nieuwe coöperatieve vennootschap heet voortaan kortweg CV² (in tegenstelling tot vroeger: de coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid, kortweg cvba, of de coöperatieve vennootschap met onbeperkte aansprakelijkheid, kortweg cvoa).

² Taalkundig schrijven we afkortingen van rechtspersonen met kleine letters. Art. 1.5 van het WVV zegt echter dat we ze met drukletters afkorten. We proberen de wet te volgen.

Bestaande cvba's en cvoa's krijgen bij wijze van transitiefase de tijd tot 1 januari 2024 om hun statuten aan te passen conform de bepalingen van het WVV. De cvba's en cvoa's die voldoen aan de definitie van de CV, worden van rechtswege een CV en cvba's en cvoa's die niet voldoen aan de definitie van de CV, worden van rechtswege een BV. Tijdens de transitiefase kan een cvba zich ook omvormen naar ander ondernemingsvormen. Hoewel niet 100% eenduidig, voorziet de coöperatieve rechtsvorm in het nieuwe WVV voortaan in de integratie van de internationale principes en vertoont het een zekere flexibiliteit opdat de verschillende types (werk(nem)ers-, ondernemingen-, consumenten-, en multistakeholdercoöperaties) kunnen blijven bestaan (Gollier et al., 2020). Daarnaast heeft de NRC door het nieuwe WVV bijkomende opdrachten gekregen. Zo is de vroegere vennootschap met sociaal oogmerk, een variant die kon worden aangenomen door elke vennootschap met rechtspersoonlijkheid, quasi vervangen door een CV erkend 'als sociale onderneming' door de minister bevoegd voor Economie. Deze erkenning is voorbehouden voor de coöperatieve vennootschappen en wordt door de NRC behandeld, die dan ook een nieuwe naam kreeg: een Nationale Raad voor Coöperatie, het Sociaal Ondernemerschap en de Landbouwonderneming.

Omwille van de transitiefase blijven de exacte aantallen van de Belgische coöperaties ietwat in het ongewisse: vele coöperaties moeten hun statuten nog aanpassen conform het WVV, een aantal andere zijn reeds omgevormd naar een niet-coöperatieve rechtsvorm, degene wij ex-coöperatieve vennootschappen noemen. Deze observatie is vooral relevant in het licht van de (al dan niet omgevormde) coöperaties die functioneren volgens het ICA-raamwerk. Wanneer we onze telling baseren op de oude rechtsvorm en alle strikt juridische coöperatieve vennootschappen meetellen (zie figuur 1), dan wordt het aantal coöperaties conform de ICA-definitie wellicht overgewaardeerd. Indien wij vandaag enkel rekening houden met de coöperaties die hun statuten reeds hebben aangepast en met deze die een NRC-erkenning op zak hebben en dus functioneren volgens het ICA-raamwerk, dan zou dat weer een onderwaardering zijn omwille van twee redenen. Ten eerste hebben coöperaties tot 1 januari 2024 de tijd om hun statuten aan te passen; ten tweede bestaan er ook coöperaties die functioneren volgens de ICA-principes, maar geen NRC-erkenning hebben aangevraagd. Om dit probleem te omzeilen, presenteren we cijfers vanuit drie invalshoeken: alle ondernemingen met de coöperatieve rechtsvorm, alle NRC-erkende coöperaties en de invloed van verandering door de invoering van het nieuw WVV. Gezien onze analyses de periode 2011-2020 beslaan, kunnen we nog geen financiële resultaten formuleren over de nieuwe CV-rechtsvorm.

2.2

In het kort kunnen we stellen dat begin 2021 er in België **19.607** actieve in een 'normale wettelijke toestand'³ ingeschreven **coöperatieve vennootschappen** waren onder een van de mogelijke coöperatieve rechtsvormen (cvoa, cvba, CV, Europese coöperatieve vennootschap, enz.). Hiervan bezitten 627 een NRC-erkenning (3%), 608 hebben een erkenning als sociale onderneming⁴ waarvan 20% ook de NRC-erkenning en 385 coöperaties hebben reeds hun statuten aangepast (**tabel 1**). Het merendeel van de coöperatieve vennootschappen heeft nog steeds de rechtsvorm van een cvba (56%) of de cvoa (20%). Zij hebben immers tijd tot 1 januari 2024 om hun statuten aan te passen aan de nieuwe vennootschapswetgeving. Toch valt reeds 2% van alle coöperaties onder de nieuwe CV-rechtsvorm en opmerkelijk is dat van de 627 coöperaties met een NRC-erkenning reeds 11% onder deze nieuwe CV-rechtsvorm vallen.

Tabel 1: Rechtsvorm van coöperatieve vennootschappen op 02/02/2021

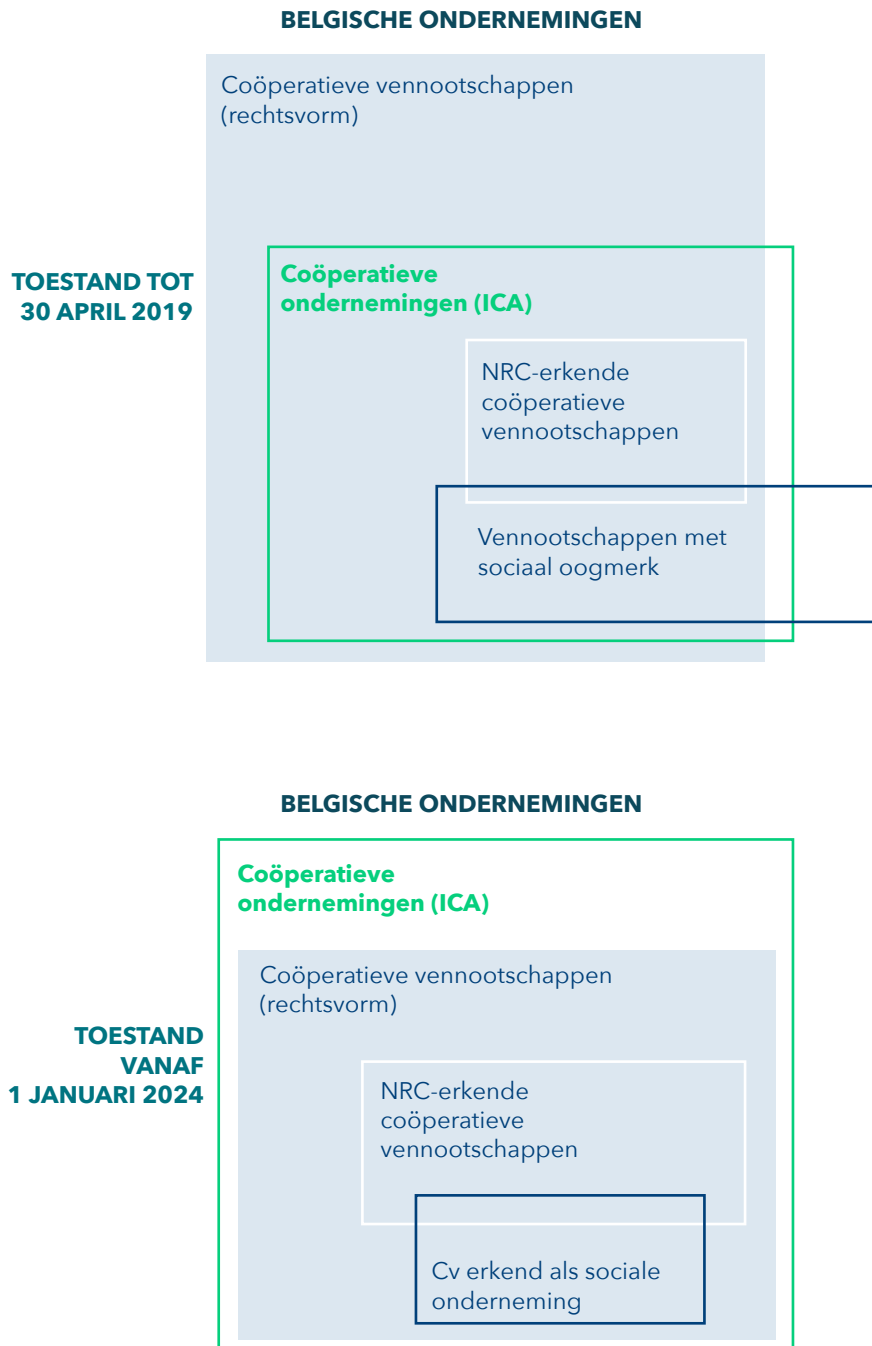
	Alle coöperaties	NRC-erkende coöperaties
cvba	11.016	435
(waarvan met sociaal oogmerk)	(603)	(124)
cvoa	3.857	117
(waarvan met sociaal oogmerk)	(5)	(0)
Andere coöperatieve rechtsvormen*	4.349	9
Nieuwe CV-rechtsvorm	385	66
TOTAAL	19.607	627

* De categorie 'Andere coöperatieve rechtsvormen' bevat, onder andere, Europese coöperatieve vennootschappen, Privaatrechtelijke coöperatieve vennootschap en oude CV-rechtsvorm.

³ Onze studie definieert coöperatieve vennootschappen in een 'normale juridische toestand' als ze zich niet bevinden in een 'abnormale toestand' en als de informatie over hun toestand niet ontbreekt in de Kruispuntbank van ondernemingen. Onder 'abnormale toestand' wordt bv. verstaan een onderneming in faillissement, in fusie door overname, in juridische ontbinding of in sluiting van vereffening.

⁴ Alle coöperatieve vennootschappen met sociaal oogmerk krijgen automatisch de erkenning als sociale onderneming volgens het nieuwe WVV.

Figuur 1: Coöperatieve ondernemingen in België - Wijziging volgens het nieuwe Wetboek van Vennootschappen en Verenigingen.

Opmerking: De grootte van de rechthoeken is niet representatief voor het aantal van de verschillende ondernemingen. Deze illustratie is enkel bedoeld om aan te tonen hoe ingewikkeld het is om de populatie van coöperaties in België te beoordelen en de wijzigingen als gevolg van het WVV te illustreren. Tijdens de overgangperiode bestaan de twee situaties.

2.3

Sterke vermindering van het aantal coöperatieve vennootschappen: op weg naar een betere afstemming tussen coöperatief ondernemingsmodel en rechtsvorm

Het aantal coöperatieve vennootschappen in België is in het laatste decennium gedaald. Op 31 december 2020 waren er nog 19.941 actieve coöperatieve vennootschappen in normale wettelijke toestand, terwijl dit er nog 23.518 waren in 2011. Deze neerwaartse trend is gelijkaardig over de verschillende deelgebieden. De geografische verspreiding van de coöperatieve vennootschappen op regionaal vlak blijft het voorbije decennium min of meer stabiel, met 38% met hoofdzetel in Wallonië in 2018, tegenover 28% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en 34% in Vlaanderen.

Tabel 2 en **figuur 2** illustreren in de periode 2014-2020, een negatieve evolutie van het aantal organisaties in de hele Belgische coöperatieve sector met een terugval van gemiddeld 2,3 % per jaar. Deze trend manifesteert zich vooral sinds 2018. Terwijl er in 2017 nog 23.308 actieve coöperaties waren, is dit teruggevallen tot 19.941 coöperaties in 2020, wat neerkomt op een daling van 14,4%. Ongetwijfeld speelt de wetwijzigingen in het WVV per 1 mei 2019 hier een belangrijke rol. Sinds 2019 zien we dat reeds 1.165 toenmalige coöperaties een andere rechtsvorm aangenomen hebben (zie sectie 3 voor meer details).

Daarnaast moeten we de vermindering van het absolute aantal coöperatieve vennootschappen sinds 2014 ook toetsen aan het aantal oprichtingen, faillissementen en vereffeningen van coöperatieve vennootschappen in de Belgische coöperatieve sector. Hier zien we dat de grote terugval van het aantal coöperaties ook te wijten is aan zowel een sterke terugval in aantal oprichtingen (zie **tabel 3** en **figuur 3**), alsook een stijging van het aantal faillissementen en vereffeningen (zie **figuur 4**). We merken vooral een opmerkelijk terugval tot 533 oprichtingen in 2018 (23% minder dan in 2017), tot zelfs maar 209 nieuwe oprichtingen in 2019 (70% minder dan in 2017). Deze terugval kan verklaard worden door de onzekerheid rond de coöperatieve vennootschapsrechtsvorm

in de aanloop naar het nieuw WVV. Een niet onbelangrijke verklaring kan ook gevonden worden bij de relatieve onbekendheid van de rechtsvorm en de watervrees onder juristen en economen die dikwijls instaan voor de begeleiding en opstart van een model dat zij nooit van dichtbij hebben ervaren⁵. Een laatste factor is dat ondernemers die voordien kozen voor de coöperatieve vorm omwille van haar flexibiliteit, nu diezelfde flexibiliteit vinden in de vernieuwde besloten vennootschap (BV). Onze prognose is dat deze trend zich in de hierop volgende periode zal doorzetten ten gevolge van de nieuwe wetgeving gezien nieuwe CV's moeten voldoen aan de ICA-definitie. Logischerwijze voldoen zij aan de ICA-waarden en principes en deze groep van coöperaties behoort in het algemeen tot de kleinste groep.

Verder zien we een sterke stijgende lijn in het aantal faillissementen en vereffeningen sinds 2014. Dit is eenvoudig te verklaren door een aantal wetwijzigingen in recente jaren. Zo is er het reeds vermelde nieuwe WVV, maar zijn er ook de belangrijke veranderingen in boek XX van het Wetboek van economische recht met de insolventiewet van 1 mei 2018 en de wet op spookbedrijven van 12 juni 2017 die, in combinatie met de inspanningen van de magistratuur, een resem wanpraktijken en lege vennootschappen hebben uitgeklaard⁶. Hoewel het aantal faillissementen van coöperaties in 2020 daalde met 2,8% t.o.v. 2019, ligt deze daling veel lager dan het gemiddelde voor de Belgische economie. Uitgesplitst per regio (tabel 5), zien we dat 40% van de faillissementen gevestigd waren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit is verhoudingsgewijs veel hoger dan in Vlaanderen (27%) en Wallonië (33%) die meer coöperatieve vennootschappen tellen dan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Coöperaties zijn standvastige starters!

Ondanks deze negatieve tendens in faillissementen en vereffeningen, blijken nieuwe coöperatieve vennootschappen zeer standvastig: **zowat 74% van de coöperatieve vennootschappen opgericht in 2016, hebben de vijf eerste jaren overleefd** en zijn dus nog steeds actief in eind 2020. Overleeft een startende coöperatie de eerste vijf jaar, dan daalt de kans op stopzetting immers substantieel. Dit ligt substantieel hoger dan de overlevingsgraad van kmo's waarvan slechts 68,7% de eerste vijf jaar overleeft⁷.

⁵ Zie Olbrechts, F. (2021). Coöperatieve vennootschap na nieuwe wetgeving: onbekend is (nog) onbemand. Apache, 11 januari 2021. Beschikbaar op: <https://www.apache.be/2021/01/11/cooperatieve-vennootschap-na-nieuwe-wetgeving-onbekend-is-nog-onbemand>

⁶ Zie Graydon (2021). Graydon Barometer Faillissementen 2020. Beschikbaar op <https://graydon.be/en/node/1325>

⁷ Zie Unizo, UCM, & Graydon (2021). Starters Atlas 2021. Beschikbaar op: <https://graydon.be/sites/graydon.be/files/2021-04/STUDIE-Startersatlas-2021.pdf>

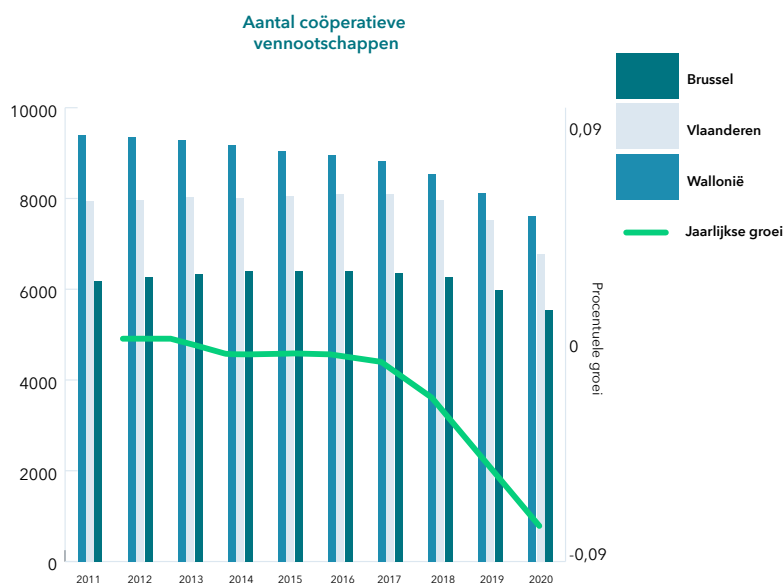
2.3

Tabel 2: Evolutie van het aantal coöperatieve vennootschappen (per regio, 2011-2020)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Wallonië buiten de Duitstalige Gemeenschap	9.254	9.207	9.155	9.044	8.922	8.818	8.706	8.416	7.991	7.498
Duitstalige Gemeenschap	139	140	140	138	134	133	131	129	124	119
Vlaanderen	7.936	7.975	8.027	8.017	8.060	8.089	8.102	7.967	7.518	6.779
Brussel Hoofdstedelijk Gewest	6.178	6.260	6.339	6.398	6.398	6.393	6.358	6.272	5.984	5.537
BELGIË	23.518	23.593	23.672	23.608	23.525	23.444	23.308	22.792	21.625	19.941

Opmerking: Voor enkele ondernemingen was de hoofdzetellocatie niet opgenomen in de Bel-first databank. Dit verklaart waarom het totale aantal Belgische coöperatieve vennootschappen hoger ligt dan de som van de regio's. De cijfers van 2020 kunnen niet volledig zijn omdat mogelijk niet alle gegevens van 2020 reeds geregistreerd zijn in de NBB op 22 februari 2021.

Figuur 2: Evolutie van het aantal coöperatieve vennootschappen (per regio, 2011-2020)

Opmerking: De cijfers van 2020 kunnen niet volledig zijn omdat mogelijk niet alle gegevens van 2020 reeds geregistreerd zijn in de NBB op 22 februari 2021.

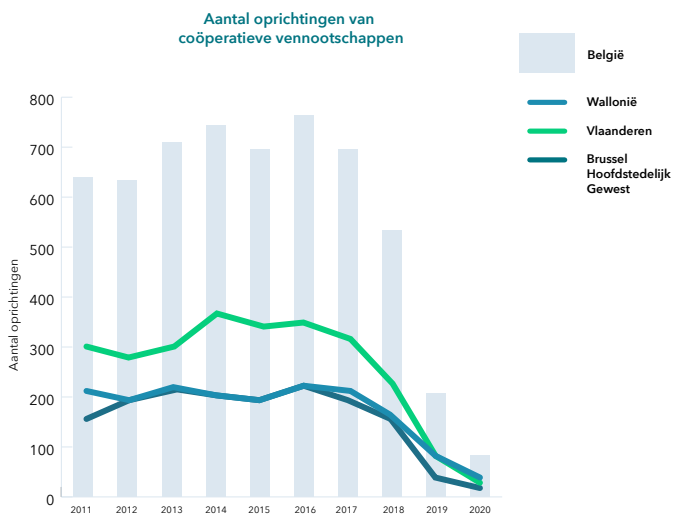
2.3

Tabel 3: Evolutie van het aantal oprichtingen van coöperatieve vennootschappen (per regio, 2011-2020)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Wallonië	202	185	210	190	182	213	205	158	83	37
Vlaanderen	286	268	289	351	325	333	302	221	86	30
Brussel Hoofdstedelijk Gewest	152	180	211	202	188	217	188	154	39	17
BELGIË	640	633	710	743	695	763	695	533	208	84

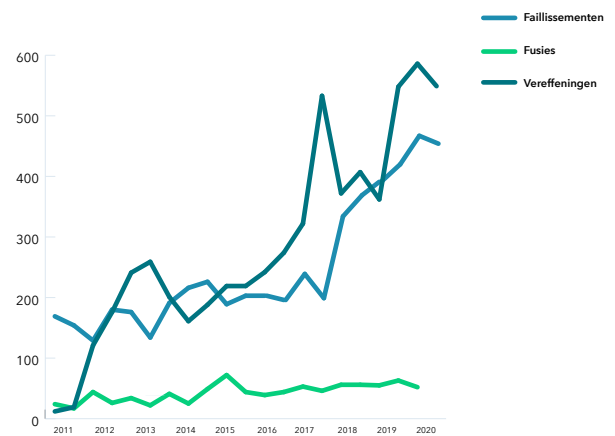
Opmerking: De cijfers van 2020 kunnen niet volledig zijn omdat mogelijk niet alle gegevens van 2020 reeds geregistreerd zijn in de NBB op 22 februari 2021.

Figuur 3: Evolutie van het aantal oprichtingen van coöperatieve vennootschappen (per regio, 2011-2020)

Opmerking: De cijfers van 2020 kunnen niet volledig zijn omdat mogelijk niet alle gegevens van 2020 reeds geregistreerd zijn in de NBB op 22 februari 2021.

Figuur 4: Evolutie van het aantal faillissementen, in fusie door overname, in juridische ontbinding of in staat van vereffening (2000-2020)

Opmerking: De cijfers van 2020 kunnen niet volledig zijn omdat mogelijk niet alle gegevens van 2020 reeds geregistreerd zijn in de NBB op 22 februari 2021.

2.4

Economisch gewicht van coöperatieve vennootschappen: coöperaties blijven 3% van het BBP van België bijdragen

Economisch gewicht van coöperatieve vennootschappen: balans, omzet, loonkost en bruto toegevoegde waarde

Het economische gewicht van coöperaties kan men uitdrukken op basis van de gecumuleerde balans, omzet, de loonkost of de bruto toegevoegde bijdrage. Vanuit macro-economisch perspectief wordt er meestal naar de bruto toegevoegde waarde gekeken om het economische gewicht in te schatten. De bruto toegevoegde waarde is het verschil tussen verkoop- en inkoopwaarde en reflecteert dus de bijdrage tot het Bruto Binnenlands Product (BBP). De gecumuleerde bruto toegevoegde waarde bedroeg 14,02 miljard euro in 2019. Als we dit in perspectief plaatsen met het totaal Belgische BBP van 473,1 miljard in 2019, **vertegenwoordigen de coöperaties dus 3% van het Belgische BBP**. Een belangrijke noot hierbij is dat Engie niet werd opgenomen in deze cijfers. Ondanks de terugval in aantal coöperaties het afgelopen decennia, bleef de bijdrage tot het bruto binnenlands product schommelen rond 3% voor de periode 2011-2019.

Echter, omwille van de aard van coöperaties, wordt de bijdrage van sommige coöperaties tot onze economie onderschat door enkel naar de bruto toegevoegde waarde te kijken. Zo zal bijvoorbeeld een consumentencoöperatie ernaar streven om een lage verkoopprijs aan te bieden voor hun vennoten, terwijl een producentcoöperaties een hoge inkoopwaarde wil aanbieden voor hun vennoten. Met als gevolg dat hun bijdrage tot onze economie niet gereflecteerd is in hun bruto toegevoegde waarde/BBP, maar in de gecreëerde waarde voor hun vennoten, bv. een hogere koopkracht voor de consumenten-vennoten in een consumentencoöperatie of een hogere bruto toegevoegde waarde voor de producent-vennoten in een producentencoöperatie. Daarom is het ook interessant om naar de gecumuleerde balans, omzet en de loonkost te kijken. **Tabel 4** geeft een overzicht van de evolutie van het economische gewicht van de coöperatieve vennootschappen op basis van deze kerncijfers. We zien dat de balans voor alle coöperatieve vennootschappen meer dan 127 miljard euro bedroeg, terwijl de gecumuleerde omzet meer dan 32 miljard euro (2,4% van gecumuleerde

omzet van de Belgische economie⁸) en personeelskosten meer dan 7 miljard euro bedroegen in 2019. Gedurende de periode 2011-2019 is de totaalbalans wel met 17% afgenomen. Dit kan verklaard worden door het dalende aantal coöperatieve vennootschappen. Ondanks deze daling zijn de omzet en personeelskosten, waarbij we doelen op de totale loonkost, wel significant gestegen sinds 2011, zoals blijkt uit de grafiek (5). In tien jaar tijd zijn de gecumuleerde omzet en personeelskosten (in lopende prijzen) met respectievelijk⁹ 40% en 27% gestegen.

Stijgende tewerkstelling in coöperatieve vennootschappen

Ook de tewerkstelling in de hele coöperatieve sector evolueerde over de periode 2011-2019 in stijgende lijn (zie **tabel 4** en **figuur 6**). De tewerkstelling steeg van 98.653 gemiddeld aantal werknemers (of 100.302 voltijdse equivalenten) in 2011 tot 116.257 werknemers (of 114.514 voltijdse equivalenten) in 2019, een stijging van 17,8% in termen van gemiddeld aantal werknemers en van 14,2% in termen van voltijdse equivalenten. Als we dit in perspectief plaatsen met het totaal Belgische arbeidsvolume van 3.307.500 voltijdse equivalenten in 2019, **vertegenwoordigen de coöperaties dus 3,5% van het Belgische arbeidsvolume**.

Bij de 19.941 coöperatieve vennootschappen zijn er 4.269 coöperaties die ook daadwerkelijk werkgevers zijn in 2020. Dit betekent dat ongeveer 1 op 5 coöperaties werkgever is. Om dit te verklaren kunnen we wijzen op het feit dat de meeste ondernemingen- en werkerscoöperaties geen werkgever zijn omdat ze met zelfstandige medewerkers werken, en dus geen werknemers die verbonden zijn met een arbeidsovereenkomst. **Tabel 5** geeft een overzicht van tewerkstelling bij coöperatieve vennootschappen in België in 2020. De meeste zijn micro-ondernemingen waarbij 62% minder dan 5 werknemers tewerkstelt, terwijl 15% tussen de 5 en 9 werknemers aan tewerkstelt. Vergeleken met 2015, zien we dat er meer grote werkgevers zijn bijgekomen, 18% heeft meer dan 200 werknemers t.o.v. 10% in 2015. Opmerkelijk is de verdubbeling van het aantal coöperaties met meer dan 1.000 werknemers.

⁸ Zie Statbel: <https://bestat.statbel.fgov.be/bestat/crosstable.xhtml?view=f971f22c-86de-4f44-94e6-6c1f15032595>

⁹ Deze stijgingen zijn reëel en niet nominaal. Dat wil zeggen dat er niet gecorrigeerd is voor inflatie.

2.4

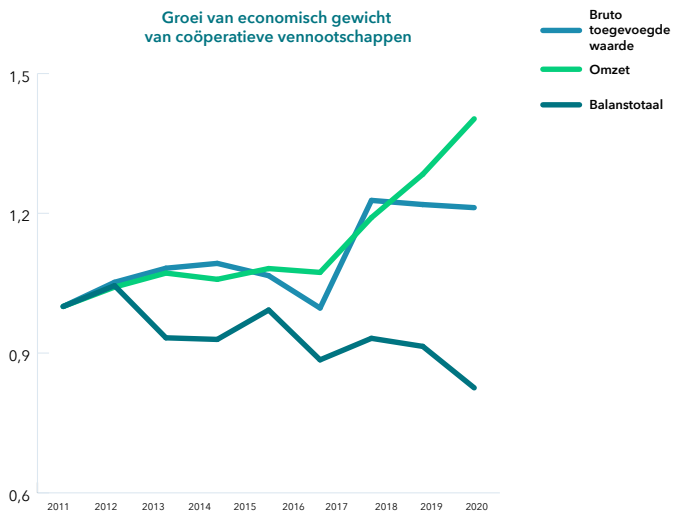
Tabel 4: Evolutie van het economische gewicht van coöperatieve vennootschappen (2011-2019, gecumuleerde gegevens)

Jaar	Balanstotaal (€)	Omzet (€)	Bruto toegevoegde Waarde (€)	Personeelskosten (€)	Gemiddeld aantal werknemers	VTE
2011	154.786.332.672	23.023.955.968	11.562.380.288	5.813.238.784	98.653	100.302
2012	161.720.729.600	23.982.790.656	12.162.799.616	6.216.705.024	102.832	104.836
2013	144.377.069.568	24.674.922.496	12.511.903.744	6.400.390.144	105.068	107.104
2014	143.843.557.376	24.366.114.816	12.632.077.312	6.565.608.960	107.152	109.192
2015	153.612.517.376	24.898.637.824	12.327.239.680	6.630.659.584	107.822	109.855
2016	137.058.304.000	24.708.122.624	11.524.199.424	6.725.000.192	109.085	108.551
2017	144.208.461.824	27.416.010.752	14.195.359.744	7.258.788.352	113.987	113.148
2018	141.529.268.224	29.560.170.496	14.092.240.896	7.340.340.224	116.440	115.549
2019	127.759.237.120	32.297.887.744	14.015.295.488	7.360.869.376	116.257	114.514

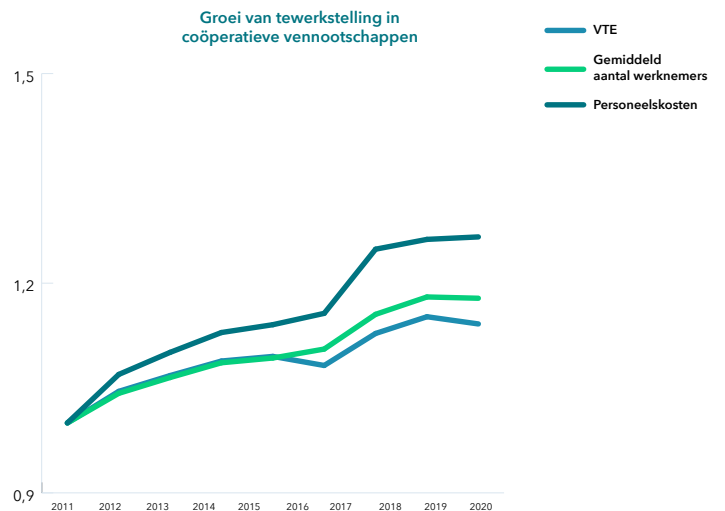
Opmerking: Niet alle financiële jaarverslagen zijn beschikbaar, noch zijn alle coöperatieve ondernemingen werkgevers of moeten een sociale balans neerleggen. Dit verklaart waarom het totale aantal observaties lager ligt dan het totaal van de Belgische coöperatieve vennootschappen. Aantal observaties in 2011: balans (11.333), omzet (3.167), bruto toegevoegde waarde (11.288), personeelskosten (5.063), aantal werknemers (4.195), VTE (4.183). Aantal observaties in 2019: balans (10.768), omzet (1.806), bruto toegevoegde waarde (10.720), personeelskosten (4.791), aantal werknemers (3.894), VTE (2.774). Engie uitgesloten.

2.4

Figuur 5: Groeicurve van het economische gewicht van coöperatieve vennootschappen (Reële cijfers, Referentiejaar: 2011)

Figuur 6: Groeicurve van de tewerkstelling, VTE en personeelskosten (Reële cijfers, Referentiejaar: 2011)

Tabel 5: Evolutie van de verdeling van de coöperatieve werkgevers

Aantal werknemers	2020		2015	
	Aantal	%	Aantal	%
1 tot 4	2.660	62,3	2.825	59,8
5 tot 9	635	14,9	803	17,0
10 tot 19	412	9,7	430	9,1
20 tot 49	314	7,4	424	9,0
50 tot 99	124	2,9	134	2,8
100 tot 199	50	1,2	56	1,2
200 tot 499	42	1,0	31	0,7
500 tot 999	11	0,3	15	0,3
1000 of meer	21	0,5	10	0,2
TOTAAL	4.269		4.728	

Opmerking: Toestand op 02.02.2021; 2015 data vanuit Belgian Coop Monitor 2017. De andere coöperaties hebben 0 werknemers of hebben een onbekende toestand.

2.5

Tertiaire sector blijft op kop, maar daalt door nieuwe vennootschapswetgeving

Coöperatieve werkgevers zijn actief in tal van sectoren (**zie tabel 6**), met een sterkere aanwezigheid in de tertiaire sector (72%), en in mindere mate in de secundaire (15%), quataire sector (9%) en primaire sector (4%) in 2020. Op het niveau van de sectorsecties zien we dat, net als in voorbije jaren, de meeste coöperaties actief zijn in groot- en detailhandel (22%), vrije beroepen (16%), bouwnijverheid (10%) en het verschaffen van accommodatie en maaltijden (10%). Op 10 jaar tijd is de aard van de activiteiten uitgeoefend door coöperatieve vennootschappen niet fundamenteel veranderd. We noteren wel de grootste dalingen in de tertiaire sector in vergelijking met 2011. Omgekeerd is er een lichte stijging in het proportionele belang van de primaire en quataire sector, en een stijgende trend in de secties productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht, en onderwijs.

We verklaren dit gedeeltelijk door de opkomst van REScoops die optreden als consumentencoöperaties die duurzame energie produceren of distribueren. De daling in de tertiaire sector is zonder meer te wijten aan de omschakeling van de gekozen rechtsvorm van vrije beroepers van een cvba naar een bv omwille van de flexibiliteit in de nieuwe vennootschapswetgeving (zie sectie 3 hieronder). Tot slot zien we in de landbouwsector meer en meer consolidatie die de lichte stijging in het proportionele belang van de primaire sector verklaart.

Tabel 6: Activiteiten van coöperatieve vennootschappen

	2020	2011
Primaire sector	767	805
Secundaire sector	2.889	3.183
Industrie	700	915
Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht	105	86
Distributie van water, afval- en afvalwaterbeheer en sanering	83	91
Bouwnijverheid	2.001	2.091
Tertiaire sector	13.837	16.958
Groot- en detailhandel, reparatie van auto's en motorfietsen	4.284	5.438
Vervoer en opslag	602	742
Verschaffen van accommodatie en maaltijden	1.973	2.505
Informatie en communicatie	804	928
Financiële activiteiten en verzekeringen	882	1.187
Exploitatie van en handel in onroerend goed	1.138	1.259
Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten	3.008	3.570
Administratieve en ondersteunende diensten	1.146	1.329
Quartaire sector	1.728	1.913
Onderwijs	138	136
Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	520	564
Kunst, amusement en recreatie	539	577
TOTAAL	19.221	22.859

3 EVOLUTIE IN RECHTSVORM SINDS NIEUWE WETGEVING MEI 2019

We gaven eerder aan hoe de nieuwe vennootschapswetgeving de analyse van onze data sterk beïnvloedt. Op het moment van het verzamelen van de data (22.02.2021), zijn er 186 nieuwe coöperatieve vennootschappen opgericht. Er zijn 1.347 coöperatieve vennootschappen onder de oude vennootschapswet die hun statuten hebben aangepast conform de bepalingen van het WV (zie **tabel 7** en **figuur 7**): 183 daarvan hebben hun statuten aangepast naar de bepalingen voor de CV (15%). Een grote meerderheid van de 1.164 ex-coöperatieve vennootschappen die de overstap hebben gemaakt naar een niet-coöperatieve rechtsvorm, heeft gekozen voor een besloten vennootschap (BV) (981 ex-coöperatieve vennootschappen of 71% van alle coöperaties die hun statuten hebben aangepast volgens het WV). Het hoge aantal BV's toont dat de doelstelling van de wetgever om de flexibiliteit van de cvba in de bv onder te brengen, succesvol is. Opvallend is dat er 14 cvba's verenigingen zonder winstoogmerk (VZW) zijn geworden. Dit verklaren we door het feit dat vzw's nu als ondernemingen worden beschouwd en geen beperking op hun commerciële activiteit hebben. Het toont ook het verenigingsaspect van coöperaties, zoals vermeld in de ICA-definitie.

Opmerkelijk is dat 16 ondernemingen een CV zijn geworden, tenzij ze voordien geen coöperatieve vennootschap waren (waarvan 5 bvba's, 4 commanditaire vennootschappen en 3 vzw's). Dit wijst op de aanwezigheid van bedrijven die, ofschoon zij voorheen geen coöperatieve rechtsvorm hadden aangenomen, toch als coöperatie functioneerden en nu kiezen voor de CV. In totaal zijn er dus 199 bestaande ondernemingen die hun statuten naar de CV-rechtsvorm hebben aangepast. **Het aantal coöperaties dat traditioneel gedacht wordt te functioneren op basis van ICA-principes aan de hand van een NRC-erkenning lijkt dus groter dan eerder gedacht.** We verklaren dit opnieuw door de watervrees van juristen en economen die dikwijls de opstart of de doorstart van een bedrijf begeleiden en de kennis van het coöperatieve model niet machtig zijn of opereren op basis van foute voorstellingen over de coöperatieve rechtsvorm.

Meer coöperaties uit de quartaire sector blijven coöperaties

Wanneer we kijken naar het verschil in activiteiten tussen de 199 CV's en 1.164 ex-coöperatieve vennootschappen, dan zien we in **tabel 8** dat de ex-coöperatieve vennootschappen vooral actief zijn in de tertiaire sector (78%), en minder in de quartaire sector (7%) in vergelijking met de activiteiten van alle actieve coöperaties (**zie tabel 6**). Binnen de tertiaire sector zijn de financiële activiteiten en verzekeringen en vrije beroepen het populairst (rechtkundige en boekhoudkundige dienstverlening in het bijzonder), met respectievelijk 16% en 27% van de ex-coöperatieve vennootschappen. Van de 199 CV-conforme coöperaties zijn er 71% in de tertiaire en 13% in de quartaire sector actief. We zien dat dat bijna proportioneel dubbel zoveel CV-conforme coöperaties actief zijn in de quartaire sector. Zoals aangegeven ligt dit in lijn met de lichte stijgingen van het proportionele gewicht van de primaire en quartaire sectoren.

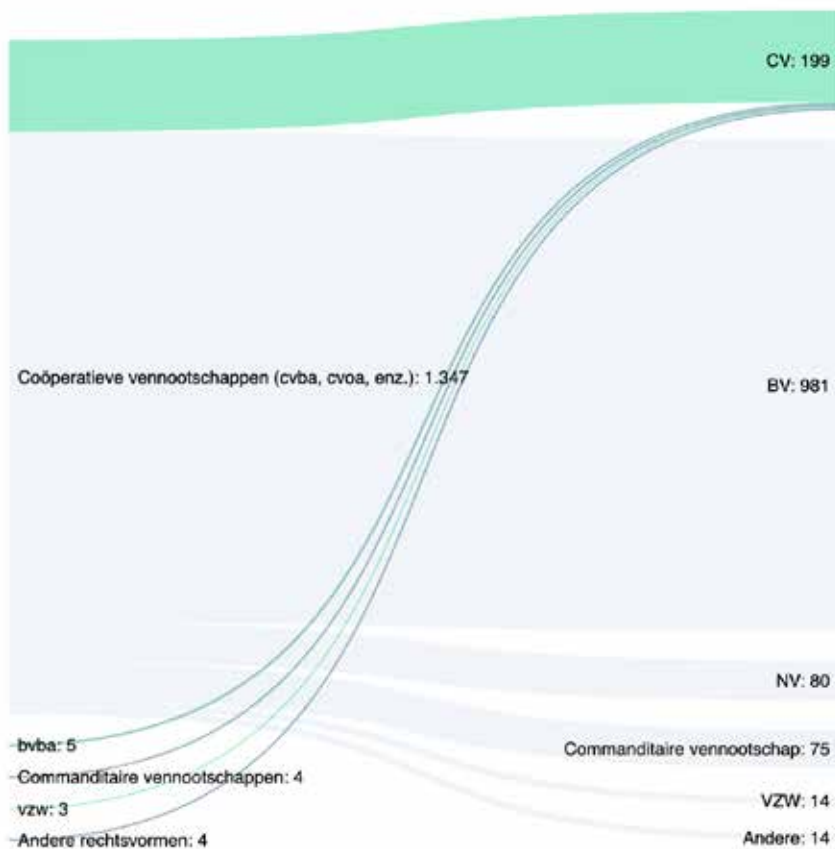
Grotere coöperatieve vennootschappen zijn meer bewust van hun coöperatieve eigenheid en passen zich sneller conform het WVV aan.

Wat het economische gewicht van coöperaties betreft in vergelijking met ex-coöperatieve vennootschappen, zijn CV's (conform het WVV) gemiddeld gezien veel groter op basis van totaalbalans, bruto toegevoegde waarde en tewerkstelling. Zo stellen de ex-coöperatieve vennootschappen gemiddeld gezien 36 VTE te werk, en stellen de CV's elf keer hoger aantal VTE te werk, namelijk 394. Een opvallende vaststelling is dat 21% van de CV's meer dan 200 werknemers tewerkstelt, waarvan 8 coöperaties zelfs meer dan 1.000 personen te werk stellen. Met andere woorden, 38% van alle coöperaties met +1.000 werknemers hebben hun statuten nu reeds als CV aangepast conform het WVV.

Tabel 7: Rechtsvorm van voormalige coöperatieve vennootschappen die hun statuten hebben aangepast conform het WVV

Coöperatieve vennootschap (CV)	183
Besloten vennootschap (BV)	981
Naamloze vennootschap (NV)	80
Commanditaire vennootschap	75
Vereniging zonder winstoogmerk (VZW)	14
Andere	14
TOTAAL	1.363

Figuur 7: Overstap van en naar coöperatieve vennootschappen in het kader van aanpassingen tot het WVV

Tabel 8: Activiteiten van de voormalige coöperatieve vennootschappen die hun statuten hebben aangepast conform het WVV

	Ex-coöperatieve vennootschappen	CV
Primaire sector	17	5
Secundaire sector	154	27
Industrie	32	6
Productie en distributie van elektriciteit, gas, stoom en gekoelde lucht	19	6
Distributie van water, afval- en afvalwaterbeheer en sanering	5	2
Bouwnijverheid	98	13
Tertiaire sector	917	139
Groot- en detailhandel, reparatie van auto's en motorfietsen	149	34
Vervoer en opslag	23	7
Verschaffen van accommodatie en maaltijden	40	10
Informatie en communicatie	66	14
Financiële activiteiten en verzekeringen	186	14
Exploitatie van en handel in onroerend goed	76	12
Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten	313	30
Administratieve en ondersteunende diensten	64	18
Quartaire sector	81	26
Onderwijs	12	2
Menselijke gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	37	13
Kunst, amusement en recreatie	20	6
TOTAAL	1.169	197

Opmerking; voor sommige ex-coöperatieve vennootschappen en CV's zijn de activiteiten niet opgenomen in de Bel-first databank. Dit verklaart waarom het totale aantal observaties lager ligt dan het totaal van de ex-coöperatieve vennootschappen en CV's.

Tabel 9: Top 10 activiteiten van de ex-coöperatieve vennootschappen

	Aantal	%
Rechtskundige en boekhoudkundige dienstverlening	127	12,3
Ondersteunende activiteiten voor verzekeringen en pensioenfondsen	97	9,4
Activiteiten van hoofdkantoren, adviesbureaus op het gebied van bedrijfsbeheer	90	8,7
Groothandel en handelsbemiddeling, met uitzondering van de handel in motorvoertuigen en motorfietsen	64	6,2
Detailhandel, met uitzondering van de handel in auto's en motorfietsen	59	5,7
Gespecialiseerde bouwwerkzaamheden	52	5,0
Exploitatie van en handel in onroerend goed	52	5,0
Financiële dienstverlening, exclusief verzekeringen en pensioenfondsen	51	4,9
Architecten en ingenieurs; technische testen en toetsen	43	4,2
Ontwerpen en programmeren van computerprogramma's, computerconsultancy-activiteiten	41	4,0

4 ERKENDE CV'S

4.1 Aantal NRC-erkende coöperaties stijgt met 28,6% in 10 jaar

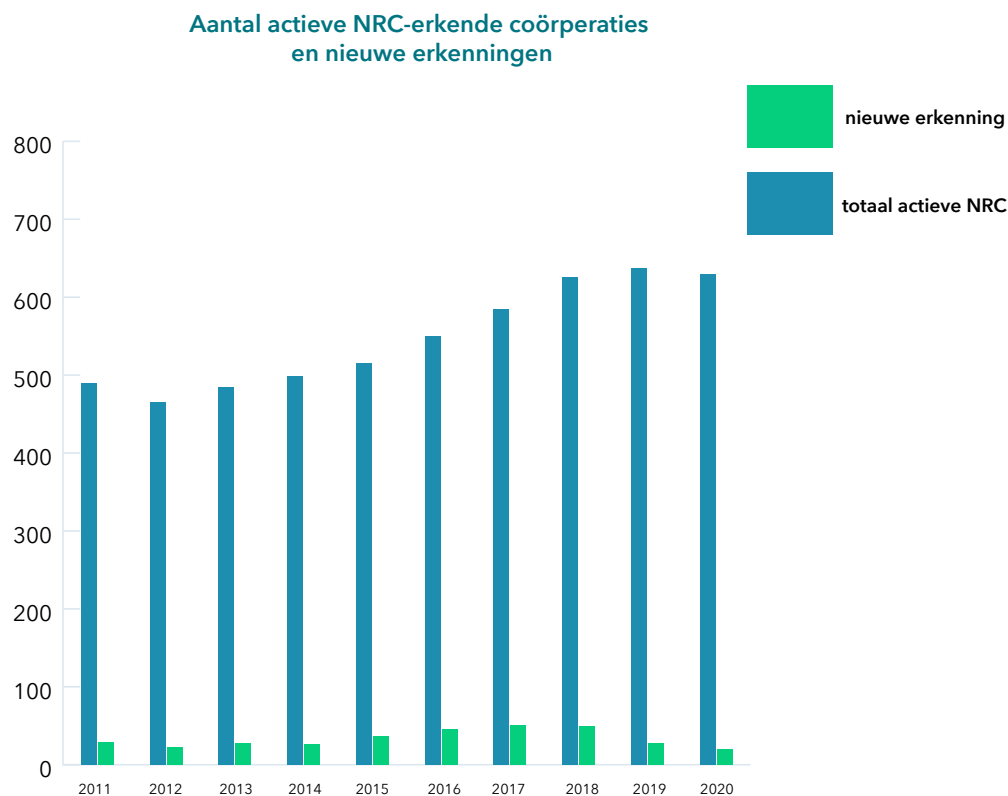
Stijgend aantal NRC-erkenningen

Bij gebrek aan voldoende data vanaf de wijziging van het WVV hanteren we de NRC-erkenning als het onderscheidende element tussen coöperaties die handelen in rechte en in praktijk naar de internationale ICA-principes aan de ene kant, en de coöperatieve vennootschappen die voor de rechtsvorm kiezen voor andere redenen aan de andere kant. In realiteit vraagt slechts een minderheid van alle coöperatieve vennootschappen een NRC-erkenning aan. Eind 2020 zijn er slechts 629 NRC-erkende coöperaties actief, wat neerkomt op 3,2% van alle coöperaties. Ondanks het lage percentage steeg het aantal actieve NRC-erkende coöperaties wel met 28,6% sinds 2011. Deze stijging is het grootst in de periode 2015-2018 en verklaren we door te wijzen op de toegenomen populariteit van sociaal ondernemerschap en het coöperatieve model in het bijzonder (ook in universiteitscurricula), door meer regelmatige communicatie-acties van NRC zelf, en door een meer regelmatige bewustmaking van de NRC-erkenning bij startende coöperaties door organisaties die coöperaties ondersteunen.

De grootste groep zijn ondernemingencoöperaties

Van de NRC-erkende coöperaties zijn 44% ondernemingencoöperaties, 25% consumentencoöperaties en **20% multistakeholdercoöperaties**. De werkerscoöperaties representeren de kleinste groep van NRC-erkende coöperaties (9%). Dit komt vooral omdat NRC-erkenningsvoordelen, in het bijzonder op fiscaal vlak, niet opwegen tegen de door de erkenningsvoorwaarden veroorzaakte nadelen. Er zijn ook gewoon minder werkerscoöperaties in België in vergelijking met andere landen en dat valt o.a. te verklaren door een gebrek aan een (coöperatieve) ondernemingscultuur en een lage bewustheid van dit bijzondere ondernemingsmodel (Hollebecq, 2020). Verder kan deze verdeling deels verklaard worden door de geografische verspreiding van erkende coöperaties. We observeren in **tabel 10** dat maar liefst meer dan 53,1% van de NRC-erkende coöperaties gelegen zijn in Wallonië, 35,8% in Vlaanderen en 11,1% in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Aangezien er een zeer groot aantal machinecoöperaties (in de agrarische sector) actief zijn in Wallonië, kunnen we de verhouding van ondernemingencoöperaties grotendeels toeschrijven aan de relatief grotere verhouding van Waalse NRC-erkende coöperaties. Veel van deze machinecoöperaties zijn inderdaad erkend door de NRC.

Figuur 8: Evolutie van het aantal actieve NRC-erkende coöperaties en nieuwe NRC-erkenningen (2011-2020)

Tabel 10: Aantal NRC-erkende coöperaties (per type en per regio, 2020)

	NRC-erkende coöperaties	Werkers-coöperaties	Producenten-/ ondernemingen-coöperaties	Consumenten-/ burger-coöperaties	Multi-stakeholder-coöperaties
Wallonië	334	19	207	57	49
Vlaanderen	225	31	58	72	57
Brussel Hoofdstedelijk Gewest	70	8	14	28	20
BELGIË	629	58 (9,2%)	279 (44,3%)	157 (24,9%)	126 (20%)

Opmerking: Het type coöperatie is door de onderzoekers bepaald aan de hand van de categorisering van Eum et al. (2020) en op basis van de statuten en websites van de ondernemingen. 9 erkende coöperaties konden niet worden ingedeeld.

4.2

NRC-erkende coöperaties dragen relatief meer bij aan de economie dan andere coöperaties

Economisch gewicht van NRC-erkende coöperaties

Wanneer we kijken naar het economische gewicht van de erkende coöperaties, dan zien we in tabel 11 dat de bruto toegevoegde waarde 0,65 miljard euro bedraagt (voor de 498 erkende coöperaties waar de gegevens beschikbaar zijn). De erkende coöperaties mogen dan wel een relatief kleine fractie van het aantal coöperatieve vennootschappen vertegenwoordigen, qua economisch gewicht vertegenwoordigen ze 4,6% van de bruto toegevoegde waarde van alle coöperaties in België. Dit komt zelfs overeen met 0,13% van het Belgische BBP. Bekijken we dit per type coöperatie, dan zien we dat 76,6% van de bruto toegevoegde waarde wordt gecreëerd door ondernemingencoöperaties. Dit is verhoudingsgewijs veel meer dan de 4,5% gecreëerd door de werkerscoöperaties, 13,5% door de consumentencoöperaties en 4,4% door de multistakeholdercoöperaties. Opmerkelijk is dat consumentencoöperaties wel gemiddeld groter zijn dan de andere types coöperaties in termen van balans.

Werkgelegenheid in NRC-erkende coöperaties

Wat tewerkstelling betreft, stellen we in tabel 11 vast dat 223 van de 629 erkende coöperaties ook werkgever zijn. Hier zien we dat de ondernemingencoöperaties de grootste werkgeversgroep zijn met 5.129 VTE werkplaatsen. Dit vertaalt zich ook op organisatieniveau. Ongeacht het type coöperatie zijn werkgevendende NRC-erkende coöperaties relatief kleine werkgevers. Tussen 65% en 75% heeft minder dan 10 mensen in dienst (zie tabel 12). De grootste werkgevers vinden we terug bij ondernemingen- en consumentencoöperaties. In tabel 13 zien we dat een ondernemingencoöperatie gemiddeld 103 VTE tewerkstelt, terwijl consumentencoöperaties 40 VTE tewerkstellen. De werkers- en multistakeholdercoöperaties zijn de kleinste werkgevers met 15 en 16 VTE, respectievelijk. Zoals eerder aangegeven, zijn de werkers bij veel werkerscoöperaties zelfstandigen met als gevolg dat de coöperatie geen werkgever is.

Aantal vennoten in NRC-erkende coöperaties

Het verzamelen van informatie rond het aantal vennoten is veel complexer dan het verzamelen van de financiële en tewerkstelling gegevens. De enige beschikbare informatiebron is de registratie door de NRC van het aantal vennoten van de coöperatie op het moment van

4.2

de erkenningsaanvraag. Ter indicatie vermelden we in de tabel 11 en 13 de gecumuleerde en het gemiddelde aantal vennoten in die aangiften. Dit resultaat vertoont drie grote zwaktes: het telt gegevens op die op verschillende momenten verzameld zijn, het houdt geen rekening met de mogelijke evolutie van het aantal vennoten in elke coöperatie en ten slotte zijn dubbeltellingen van personen die vennoten zijn van verscheidene coöperaties tegelijk niet uit te sluiten. De vennotenbasis van de 604 erkende coöperaties, waar het ledenaantal beschikbaar is, vertoont grote discrepanties tussen de types coöperaties. Als we kijken naar de gecumuleerde vennotenbasis, zien we dat er in het totaal 1.368.028 leden aangesloten zijn op het moment van NRC-aangifte. Opmerkelijk is dat 96% van alle vennoten aangesloten zijn bij de consumentencoöperaties, met een gemiddelde van 8.952 per consumentencoöperatie. Met andere woorden, in termen van het aantal vennoten zijn de andere type coöperaties veel kleiner, wat ook verwacht is. Grote consumentencoöperaties zoals Cera, Coop-apotheken en Ecopower trekken dit cijfer omhoog.

Tabel 11: Economisch gewicht en aantal leden van NRC-erkende coöperaties (per type, 2019)

	Observaties	NRC-erkende coöperaties	Werkers-coöperaties	Producenten-/ ondernemingen-coöperaties	Consumenten-/ burger-coöperaties	Multistakeholder-coöperaties
VTE	154	7.324	320	5.129	1.199	637
Jaarlijks gemiddeld aantal werknemers	214	7.496	343	5.186	1.250	678
Personeelskosten (€)	362	431.745.248	17.544.208	311.472.864	77.654.640	23.189.102
Balanstotaal (€)	501	6.110.247.424	207.349.216	2.272.964.096	2.932.209.920	616.289.344
Bruto toegevoegde waarde (€)	498	657.018.304	30.061.520	503.908.384	89.414.736	29.592.456
TOTAAL AANTAL VENNOTEN	604	1.368.028	3.485	37.918	1.315.976	10.249

Opmerking: Niet alle financiële jaarverslagen zijn beschikbaar, noch zijn alle coöperatieve ondernemingen werkgevers of moeten een sociale balans neerleggen. Dit verklaart waarom het totale aantal observaties lager ligt dan het totaal van de NRC erkende coöperaties.

4.2

Tabel 12: Verdeling van de NRC-erkende coöperatieve werkgevers volgens personeelsklasse (per type, 2019)

	NRC-erkende coöperaties	Werkers-coöperaties	Producenten-/ondernemingen-coöperaties	Consumenten-/burger-coöperaties	Multistakeholder-coöperaties
1 tot 4	127	16	39	37	32
5 tot 9	31	3	9	5	14
10 tot 19	19	4	8	3	4
20 tot 49	25	5	8	5	6
50 tot 99	9	1	1	3	4
100 tot 199	3		3		
200 tot 499	5		3	2	
500 tot 999	3		2	1	
1000 of meer	1		1		

4.2

Tabel 13: Gemiddeld economisch gewicht en aantal leden van NRC-erkende coöperaties (per type, 2019)

	NRC-erkende coöperaties	Werkers-coöperaties	Producenten-/ondernemingen-coöperaties	Consumenten-/burger-coöperaties	Multistakeholder-coöperaties
Gemiddelde balans (€)	12.900.000	3.839.800	14.500.000	20.600.000	5.552.156
<i>Standaardafwijking</i>	103.000.000	14.100.000	50.800.000	178.000.000	33.200.000
Gemiddelde omzet (€)	44.700.000	3.870.321	109.000.000	6.618.590	507.751
<i>Standaardafwijking</i>	162.000.000	6.299.176	248.000.000	22.000.000	515.714
Gemiddelde bruto toegevoegde waarde (€)	1.394.943	556.695	3.251.022	629.681	266.599
<i>Standaardafwijking</i>	8.587.068	1.561.807	14.300.000	3.955.283	524.869
Gemiddelde personeelskosten (€)	1.266.115	417.719	2.756.397	808.903	279.387
<i>Standaardafwijking</i>	7.062.896	880.622	11.700.000	3.651.489	532.116
Gemiddeld jaarlijks gemiddeld aantal werknemers	37	12	77	25	12
<i>Standaardafwijking</i>	151	17	248	86	22
Gemiddeld aantal VTE	51	15	103	40	16
<i>Standaardafwijking</i>	178	19	284	110	25
Gemiddeld aantal leden	2.265	62	137	8.952	89
<i>Standaardafwijking</i>	22.625	221	628	45.320	300

5 BESLUIT: DE COÖPERATIEVE SECTOR BLIJFT EEN SIGNIFICANTE ROL SPELEN

Hoewel op het eerste gezicht het coöperatieve landschap complex en vaag lijkt, stellen we een beweging vast richting verduidelijking en consolidatie van het coöperatieve model. Ofschoon de gevolgen van het nieuwe Wetboek van Vennootschappen en Verenigingen (WVV) op lange termijn moeten worden geëvalueerd, merken we nu reeds op dat het de verdienste heeft een duidelijker onderscheid te scheppen ten voordele van coöperaties onder de definitie van het ICA, en daarmee een broodnodige vereenvoudiging doorvoert. De cijfers van 2019 en 2020 leren ons dat deze beweging gepaard gaat met een consolidatie van de sector gezien een sterke daling van het aantal coöperatieve ondernemingen en van het oprichtingspercentage. We verwachten daarom dat de cijfers van het aantal coöperatieve ondernemingen en hun totale economische impact tijdens de overgangsfase van de tenuitvoerlegging van het WVV in de toekomst verder zullen dalen, ten voordele van een kleinere, maar scherper afgelijnde coöperatieve sector. Desondanks merken we dat meer

coöperatieve vennootschappen dan initieel ingeschat, overstappen naar de CV-rechtsvorm. Die coöperaties (CV's, conform het WVV) zijn gemiddeld gezien veel groter op basis van totaalbalans, bruto toegevoegde waarde en tewerkstelling dan ex-coöperatieve vennootschappen. Daarom kunnen we verwachten dat de coöperatieve sector na de transitiefase voor de toepassing van het WVV (2024) nog steeds een significante rol in de Belgische economie zal spelen.

Het is eveneens onze verwachting dat de grotere duidelijkheid die het WVV schept ook een potentiële hefboom is voor de ontwikkeling van coöperaties alsook voor de toename van het aantal startende coöperaties. Het coöperatieve model is immers nog onvoldoende bekend en erkend bij het grote publiek enerzijds en bij de juristen, economen en andere beroepen die betrokken zijn bij de oprichting en ondersteuning van ondernemingen: bankiers, notarissen, starterscentra, enz. anderzijds.

Een vereenvoudigde en duidelijkere boodschap zal de uitvoering van het vijfde beginsel van de ICA (onderwijs, opleiding en informatie) door coöperaties vergemakkelijken, zodat zij hun doelgroep beter kunnen informeren over de voordelen van de coöperatie, met name via hun vennoten. In dit verband zijn voortdurende inspanningen onontbeerlijk: 1) in de basisopleiding, waar het onderwijs in het coöperatieve model nog te vaak beperkt blijft tot niches, en 2) in de permanente vorming voor beroepen die verband houden met de oprichting van ondernemingen.

Om de bekendheid van het voordeel van de coöperatie te vergroten, zullen ook de voordelen van coöperaties op maatschappelijk en individueel niveau moeten worden aangetoond. In dit verband is het vermeldenswaardig dat coöperatieve ondernemingen 3% bijdragen aan het Belgische BBP - ondanks alle beperkingen die inherent zijn aan de berekening waardoor het resultaat nogal ongunstig uitvalt voor het coöperatieve model. Het BBP is een uiterst unidimensionale indicator die de positieve externe effecten van het coöperatieve model niet steeds weet te capteren (zoals het creëren van welzijn, het bevorderen van geluk (Bruni et al., 2019) of het maximaliseren van gebruiksrelaties in plaats van financiële winsten). Op individueel niveau moeten we specifieke boekhoud- en verslaggevingsinstrumenten ontwikkelen die op de voorkeuren en waarde-appreciaties van de leden zijn afgestemd.

Coöperaties hebben tijdens de COVID-19-crisis laten zien dat zij bijdragen aan een meer veerkrachtige economie en samenleving dankzij hun sterke territoriale verankering en waarden als solidariteit (Billiet et al., 2021).

Om ten volle te profiteren van het potentieel van coöperaties om de maatschappelijke uitdagingen aan te gaan die in het kielzog van deze pandemie liggen te wachten, maar ook om te reageren op hedendaagse mondiale vraagstukken zoals de overgang naar een energie- en milieuvriendelijke economie, economische ongelijkheden of voedselonzekerheid, is de steun voor het coöperatieve landschap van de overheid van essentieel belang.

In Wallonië en Brussel merken we een inspanning om de zichtbaarheid en de toegevoegde waarde van coöperaties, die als standvastige ondernemingen worden beschouwd, te vergroten. Ze doen dat door hun focus op zichtbaarheid te vergezellen van een beleid dat gebaseerd is op financiële steun voor het opstarten van coöperaties via tijdelijke kapitaalinvesteringen. Ook in Vlaanderen heeft het beleid meer en meer aandacht voor coöperaties en wil ze die ondersteunen. Zo krijgen producentenorganisaties (land- en tuinbouw) en sociale ondernemingen (werk en sociale economie) financiële steun bij de oprichting. Er lopen ook experimenten met coöperatieve woonmodellen en het 'vriendenaandeel' is een fiscaal instrument dat openstaat voor alle Vlaamse kmo's, maar ook expliciet coöperaties wil helpen.

Met deze Belgian Cooperative Monitor zetten we de hogere overlevingsgraad van coöperaties, hun bijdrage aan de economie en hun veerkracht in de verf, alsook hun bijdrage aan het welzijn van de samenleving met als bedoeling alle Belgische autoriteiten ertoe aan te zetten deze merkwaardige bedrijfsvorm verder te ondersteunen.

REFERENTIES

Billiet, A., Dufays, F., Friedel, S., & Staessens, M. (2021). The resilience of the cooperative model: How do cooperatives deal with the COVID-19 crisis? *Strategic Change*, 30(2), 99-108.

Beschikbaar op: <https://doi.org/10.1002/jsc.2393>

Bruni, L., De Rosa, D., & Ferri, G. (2019). Cooperatives and happiness. Cross-country evidence on the role of relational capital. *Applied Economics*, 51(30), 3325-3343.

Cracogna, D., Fici, A., & Henrÿ, H. (Eds.). (2013). *International handbook of cooperative law*. Heidelberg: Springer Verlag.

Dave, M. (2021). Resilient to crises: How cooperatives are adapting sustainably to overcome COVID-19-induced challenges. *International Journal of Rural Management*, 17(1-suppl), 13S-39S.

Beschikbaar op: <https://doi.org/10.1177/0973005221991624>

Eum, H.-S., Carini, C., & Bouchard, M. (2020). Classification of cooperatives. A proposed typology. In M. Bouchard (Ed.), *Statistics on Cooperatives: Concepts, classification, work and economic contribution measurement* (pp. 13-22). Geneva: ILO.

Fici, A. (2013). Cooperative identity and the law. *European Business Law Review*, 24(1), 37-64.

Gollier, J.-M., Hollebecq, H., Jacobs, L., & Flament, S. (2020). Coöperaties: missiegedreven ondernemingen voor alle sectoren - La coopérative : une société à mission, ouverte à tous les métiers. *Tijdschrift voor Rechtspersoon en Vennootschap - Revue pratique des sociétés*, 2020(7), 899-921.

Beschikbaar op: https://www.cera.coop/nl/cooperaties/info-en-onderzoek/documentatie-links-onderzoek/2021/20210108_nf_cooperaties-missiegedreven-ondernemingen-voor-alle-sectoren

Hollebecq, H. (2020). Impact en succesfactoren van werkerscoöperaties: ondernemingen waar de medewerkers de aandeelhouders zijn. *Over. Werk*, 2020 (2), 135-143.

Beschikbaar op: <https://www.steunpuntwerk.be/node/4125>

Hollebecq, H. & Jacobs, L. (2019). De coöperatieve vennootschap: enkel voor echte coöperaties? *Accounting & Fiscaliteit*, 31(1), 6. Beschikbaar op: https://www.cera.coop/nl/cooperaties/info-en-onderzoek/documentatie-links-onderzoek/2019/20190926_n_de-cv-enkel-voor-echte-coops

Dit overzicht van de Belgische coöperatieve economie beslaat de periode 2011-2020 en is afkomstig van data beschikbaar op Bel-first, verzameld op 22 februari 2021. De opgenomen coöperaties werden geïdentificeerd op basis van hun rechtsvorm in de periode van 12.12.2018 tot 22.02.2021. Gezien coöperatieve vennootschappen zich omwille van de nieuwe vennootschapswetgeving van 23 maart 2019 moeten uitdrukken als coöperatie, werden coöperatieve vennootschappen die voor 01.01.2018 hun rechtsvorm veranderden naar een niet-coöperatieve rechtsvorm niet opgenomen in deze studie. Het huidige rapport 'Exploring the Belgian Cooperative Economy (2011-2020)' werd opgesteld door het KCO - Kenniscentrum voor Coöperatief Ondernemen (dr. Matthias Staessens, Prof. dr. Frédéric Dufays en Adrien Billiet) met ondersteuning van Lieve Jacobs en Hannes Hollebecq van de dienstverlening coöperatief ondernemen van Cera CV. De vorige Belgian Coop Monitor dateert van 2017 (data tot en met 2015) en kunt u raadplegen op de website van het KCO en van Cera (www.cera.coop).

Het Kenniscentrum voor Coöperatief Ondernemen (KCO) is een gezamenlijk initiatief van de KU Leuven, Boerenbond en Cera. Sinds de oprichting in 2016, streeft het KCO ernaar om coöperaties als waardegedreven en veerkrachtig organisatiemodel op de kaart te zetten in wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Om de bijzondere uitdagingen én het ongekende potentieel van het coöperatieve model beter in kaart te brengen, initieert en participeert het KCO in Belgische en internationale onderzoeksprojecten onder meer rond verschillende types van coöperaties en hun democratische bestuur. Daarnaast biedt het KCO kennisoverdracht en -uitwisseling aan door middel van onderwijsactiviteiten op diverse niveaus, steeds in nauwe afstemming met de praktijkervaringen vanuit de coöperatieve sector.

Meer info op <https://feb.kuleuven.be/drc/kco>

Contact: kco@kuleuven.be

Volg het KCO op

Om deze publicatie te citeren:
Staessens, M., Dufays, F., & Billiet, A.
(2021). Belgian Cooperative Monitor
2021. Cera: Leuven.